

El *xerrac*(ALDC, VII, 1664. El *xerrac*)

El *xerrac* (o *xerrac de mà* 22, 30, 50) és un “instrument consistent en una fulla d’acer que té una vora dentada i va fixada per un extrem a un mànec, i serveix per a serrar” (DCVB); és un “derivat de *serra* amb modificació de la sibilant inicial i adopció de sufixos *-ac*, *-oc*, per expressar més vivament el soroll estrident i esqueixat que fa aquest instrument en serrar [...]” (DCVB). Aquesta interpretació etimològica és, al nostre parer, encertada. La base *serra* la trobem ja en Torra, 1640 (“*serra* o *xarrach*”) i en algunes respostes del llistat (*s[o]rrac* 140, 143, *s[u]rrac* 2, 4, 7, 9, 128, 129, 133, 135, 141); la resta de resultats està en funció d’estímul onomatopèics complementaris: alternança de [ʃ]/[tʃ], aquesta var. en àrea oriental (*txurrac*, *txerrac*), contràriament a la normal realització fricativa (cf. mapa 963); alternança de [o]/[u] àtona inicial, amb presència d’aquest darrer fonema en cat. occ. (*tx[u]rrac*, *x[u]rrac* 109, 116, *xurraquet* 74, dim., *s[u]rrac*), on la /o/ (*x[o]rrac*) és la solució habitual (cf. PALDC, I, mapa 5); el canvi de sufix (o pseudosufix) en *xerrac* (*xerraquet* 26, dim.), *xorrec* 81, *xerroc* 77, *xerrost* 73. Reforcen l’origen expressiu del mot la comparació 1) amb mots d’estructura semblant del cat., com el *xerric-xerrac*, que ha pres el nom del soroll ronc i estrident que produeix aquest estri, dit també *xerrac*, *garric-garrac*, *carrau*, *carranc*, *carral*, *carrec*, etc. amb variacions de motivació clarament onomatopèica; *xarrachs* ‘soroll que fa la serra i el xarrac’ (Aguiló); 2) amb mots semblants d’altres llengües, basats en el soroll, com el cast. *charrasca/charrasco* ‘sabre que, en desembeinar-lo, produeix un soroll característic; navalla de molles’ (Moliner). Coromines, tot i valorar aquests aspectes, creu que es tractaria d’un mossarabisme format a partir de *SERRĬCARE > mossàrab *ŠARRAKÁRE, amb un hipotètic “focus de propagació [que] serien les grans boscúries dels Ports de Tortosa-Beseit-Cardó-Prades, on l’apendrien els serradors que hi anaven a serrar els troncs d’arbres tallats” (DECat): sense que minvi l’admiració vers el gran etimologista, creiem que en aquest cas Coromines ha errat el camí (“No anem a cercar la veritat a dues llengües, si la tenim a dues passes”). L’alg. *sarraco* 85 ha estat pres de l’it. *sarraco/saracco*.

Serrutx és una adaptació del cast.-arag. o del cast. murcianomanxec *serrucho* (*serrutxo/sarrutxo* 100, 102, 108; ALeCMan, mapa 753), penetrat des del s. XIX en val. (doc. *serrúig*, Escrig, 1851; *serruch*, Rosanes, 1864; *serruig de fuster*, Pla, 1880; Martí Gadea, 1891), probablement amb valor inicialment dim. (Penny, 2006: 321), com ara en el doble dim. *serrutxet* 152, 156, 161, 165, 187.

Cotellserra 1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13, que conviu sovint amb *x[o]rrac*, és un manlleu a l’oc. *coutel-serro* (Piat s. v. *égohine*) i *egoïna* 7, al fr. *égoïne*, on prové del llat. dialectal *SCOFINA < SCOBINA ‘llima, raspa’.

Finalment, apareixen noms que designen una ‘serra llarga per a tallar troncs amb mànec a cada extrem, manejada per dos homes situats un a cada cap’: *serra de bosquerol* 44 (der. de *bosc* [< germ. BOSK], amb el doble suf. *-er* i *-ol*); *serra de dos* 108, perquè intervenen dues persones (cf. *serra de dues mans*, DIEC₂, 2007); *serró* 122, 134, der. de *serra* amb el suf. augmentatiu pres del cast. *-ón* (*serronet* 122, dim., designa el ‘xerrac’); *verduc* 73, 75, 77, 80, 151, 156, 184, der. de *verd* (< VĚRĬDE) amb el suf. *-uc* (< -UCU) que inicialment, com en la var. cast. *-ucho*, devia tenir caràcter dim. (‘branca tendra flexible’, s. XV, ‘rebrot d’un arbre’, ‘vareta prima’), però que en el cas de *verduc* s’ha desviat cap a ‘serra de dues mans’ pel caire flexible de la seva fulla (DCVB); *tronçador*, adaptació del cast.-arag. *tronzador*, der. de *tronzar* (< *TRUNCIARE, der. de TRUNCUS), amb la var. adoptada *tron[θ]ador* 108, 132, 134, 138, 139 i la modificada *trençador* 93, 99, 106, per homonimització amb *trencar* (< preromà *TRENICARE).

En la distribució areal, el tipus *xerrac*, amb les seves var. vocàliques i consonàntiques, imputables a l’onomatopeia, predomina en el ross., el bal. i el Principat, on s’interromp amb l’interferit *serrutx/serrutxo* de la Franja, que continua d’una manera compacta en val. La ‘serra de dues mans’, que hem marcat al mapa amb asterisc, coneix formes genuïnes (*verduc*, *serra de bosquerol*, *serra de dos*), però també de procedència externa (*tronçador*).

Són mots normatius *xerrac*, des del DOrt, 1917; *verduc*, des del DIEC₁, 1995; *serra de dues mans*, des del DIEC₂, 2007.